

Dîvânü Lugâti't Türk

TUNAHAN ÖZDAĞ

“Türk dili ile Arap dilinin atbaşı beraber yürüdükleri bilinsin diye Halil'in Kitabü'l-Ayn'ında yaptığı gibi, kullanılmakta olan kelimelerle bırakılmış bulunan kelimeleri bu kitapta birlikte yazmak, ara sıra gönlüme doğar dururdu..”

Eserin yazılmasındaki tüm amaç yazar tarafından işte bu cümlede açıkça belirtilmiştir. Bu cümle yakın tarihimizde Atatürk'ün bu birikimle söylediği, bizim de fikrî temellerimizi oluşturan “Türk Dili dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin!” sözlerinin yüzyıllar öncesindeki tezahürü gibidir.

Tam adıyla Kitâbu Dîvânü Lugâti't Türk 11. yüzyılda Mahmud ibn el-Hüseyin ibn Muhammed Kaşgârî tarafından kendi ifadesiyle “Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla” yazılmıştır. Türkçenin ilk sözlüğü ve dilbilgisi kitabı olma özelliği taşıyan eserin yazarının Türk'e sevdası kitapta geçen şu ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır.

“Talih güneşinin Türklerin burcunda doğduğunu ve Cenâb-ı Hakk'ın Türk Hakanlığını göğün felekleri arasına yerleştirdiğini, onlara Türk dediğini ve egemenlik verdiğini, onları çağın hakanları yapıp dünyaya hükmetmenin dizginlerini ellerine verdiğini, onları tüm beşeriyete memur ettiğini, doğruluğa yönelttiğini, onlara katılanları ve onlar adına çabalayanları güçlendirdiğini, böylece istedikleri her şeyi elde ettiklerini ve çapulcuların rezilliğinden kurtulduklarını idrak ettim. Ve anladım ki akıl sahibi her insan onlara katılmalıdır.”

Bu büyük hazinenin günümüze ulaşmasını sağlayan ve bu kültür hazinesinin bilinçsiz ellerde kaybolup gitmesinin önüne geçen Ali Emirî Bey'i de bu noktada saygı ve minnetle anıyoruz. Kitap dostu

Ali Emirî Bey'in bilgisi, dikkati, kitap sevgisi ve çabaları olmasaydı eserin kaybolup gitmesi kuvvetle muhtemeldi. Eseri bir sahafta bulan Ali Emirî Bey eserin değerini görür görmez anlamış ve kitabı satın aldıktan sonra hislerini şu cümlelerle dile getirmiştir.

“Bu bir kitap değil, Türkistan ülkesidir... Türkistan değil bütün cihandır. Türklük, Türk dili bu kitap sayesinde başka bir parlaklık kazanacak. Arap dilinde Sibeveyh'in kitabı ne ise bu da Türk dilinde onun kardeşidir. Türk dilinde şimdiye kadar bunun gibi bir kitap yazılmamıştır. Bu kitaba hakiki kıymet verilmek lazım gelse cihanın hazineleri kâfi gelmez... Bu kitapla Hz. Yusuf arasında bir benzerlik vardır. Yusuf'u arkadaşları birkaç akçeye sattılar. Fakat sonra Mısır'da ağırlığınca cevahire satıldı. Bu kitabı da Burhan bana otuz üç liraya sattı. Fakat ben bunu birkaç misli ağırlığında elmaslara, zümrütlere vermem...”

Türk dilinin ve Türk milliyetçiliğinin en büyük sözcüsü Kaşgarlı Mahmud eseri yazarken Türk illerini adım adım dolaşmış, Türk boylarının kullandığı ağızları tespit etmiştir. Türk dilinin gramerinin, Türk yer adlarının, Türk damgalarının ve Türk topluluklarının da etraflıca anlatıldığı eserde yaklaşık 8.000 kelimenin Arapça karşılığı verilmiştir. Bu sebeple eseri sadece sözlük ya da sadece dilbilim kitabı olarak ele almak doğru olmayacaktır. Dîvânü Lugâti't Türk Kaşgarlı'nın Türk sevdasının yansımasıdır. Kaşgarlı Mahmud eseri oluştururken izlediği yolu da şöyle belirtmiştir.

“Ben onların (yani Türklerin) en uz dillisi, en açık anlatanı, akılcı en incesi, soyca en köklüsü, en iyi kargı kullananı olduğum halde onların şarlarını (şehirlerini), çöllerini baştan başa dolaştım. Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini, kafiyelerini belliyerek faydalandım. Öyle ki, bende onlardan her boyun dili en iyi şekilde yer etti. Ben onları en iyi surette sıralamış, en iyi düzenle düzenlemişimdir”

Dîvânü Lugâti't Türk İçerisinde barındırdığı söz varlığı ve kültürel motiflerle Türk dili için benzersiz bir kaynaktır. 11. yüzyılda yazılmış olmasına rağmen, günümüzde de güncelliğini korumakta ve gerek Türk dil gerek Türk kültürü için yapılan araştırmalarda geçmişle günümüz arasında, hatta gelecek için fener görevi görmektedir. Kitapta yer yer dil üzerine önemli kurallar söylenmiş; ses değişimleri, gramer halleri, diyalekt ayrımları açık olarak gösterilmiştir ve bu özellikleri tanımlamak için bol ve zengin örnekler vermiştir. Bu örneklerin birçoğu cümle halinde verildiği için okurlara büyük bir anlama, çalışmacılara değerli bir çözümleme kolaylığı sağlanmıştır.

Değinilmesi gereken bir diğer konu Kaşgarlı Mahmud'un Balasagun'u merkeze alarak çizdiği dünya haritasıdır. Bu harita dönem Türklerinin yaşadıkları bölgeleri ve dağılımlarını göstermesi bakımından önemlidir. Mahmud Dîvân'da şöyle demektedir: *“Rum ülkesinden Maçinè dek Türk illerinin hepsinin boyu beş bin, eni sekiz bin fersah eder. İyice bilinmek için bunların hepsi, yeryüzü biçiminde daire şeklinde gösterilmiştir.”*

Dîvânü Lugâti't Türk, Türk'e ve Türk diline gönül veren herkesin incelemesi gereken en önemli kaynaktır. Tam da bu noktada İbrahim Sarı'nın “Kaşgarlı Mahmud” adlı eserinin sonsözünden bir kısmı sizlerle paylaşmak ve aynı hisleri haykırmak istiyorum.

“Türk dilinin hangi dönemi, hangi konusu işlenirse işlensin her yayında mutlaka Kâşgarlı Mahmud'un ve Dîvânü Lugâti't Türk'ün adına rastlanır. İşte bu nedenle Kâşgarlı Mahmud Türklük biliminin kurucusu, Türk dünyasının ilk dil bilgini, ilk derlemecisi unvanını kazanmıştır. Eseri Dîvânü Lugâti't Türk ise her okuyuşunuzda Türk diline, Türk edebiyatına, Türk kültürüne ait yeni bir şeyler bulacağınız büyük bir kültür hazinesidir.

*Türk soylu halkların ortak atasıdır Kâşgarlı Mahmud...
Türk lehçelerinin kökleridir Dîvânü Lugâti't Türk... “*